

JAAAR VERSLAG

SONNENBORGH
MUSEUM • STERRENWACHT

INHOUD

Woord vooraf	02
Bericht van het bestuur	04
Uitgelicht	07
Bezoek, aanbod en activiteiten	10
Educatie	12
Projecten	14
Marketing & communicatie	21
Bedrijfsvoering	25
Samenwerking	27
Onderzoek en ontwikkeling	30
Organisatie	34
Dank aan partners	36
Bijlagen	
Financieel overzicht	37

WOORD VOORAF

Als ik terugkijk op 2025, zie ik een uitzonderlijk succesvol jaar voor Sonnenborgh – museum en sterrenwacht. We realiseerden een vol en veelzijdig programma, met uitverkochte kijkavonden, cursussen, educatie voor scholieren en deelname aan stadsbrede evenementen zoals Open Monumentendag. Tegelijkertijd maakten we ruimte voor vernieuwing, met nieuwe tentoonstellingen, onderzoek, kunstprojecten, festivals en investeringen in zowel het museum als de sterrenwacht. Dat alles resulteerde in recordbezoekcijfers, hoge publiekswaardering en een organisatie die met vertrouwen vooruitkijkt.

Een belangrijk hoogtepunt was de tentoonstelling Op Aarde, die in april feestelijk werd geopend in aanwezigheid van onder anderen Maarten van Aalst (hoofddirecteur van het KNMI)..

De immersieve luisterervaring, waarin wetenschap, kunst en beleving samenkomen, werd bijzonder positief ontvangen met een gemiddelde waardering van 4,5 ster. Aan de tentoonstelling zijn bovendien meerdere onderzoekslijnen verbonden, waaronder Post voor de Planeet, een samenwerking met Universiteit Utrecht over de rol van verhalen en emoties in klimaatcommunicatie.

Aan het einde van het jaar kregen we groen licht en een mooi bedrag toegekend voor het NWO-project UTMOST. Samen met KNMI, Universiteit Utrecht, RIVM en Stichting Milieucentrum Utrecht werken we daarin aan een open meetinfrastructuur om stedelijke hittestress inzichtelijk te maken, met Utrecht als proeftuin. Ook ons erfgoed kreeg dit jaar extra aandacht met de komst van het astronomisch kabinet van Paulus en Giesbreght. Verzamelaar Bert Degenaar stelde het eerder tentoon in Koninklijk Eise Eisinga Planetarium en bracht het daarna naar Utrecht, waar het nu tijdelijk te zien is in Sonnenborgh. Het kabinet werd feestelijk geopend in aanwezigheid van de burgemeester. Daarnaast plaatsten we

een kunstwerk van Sam Jennen in het bastion en investeerden we in een nieuw planetariumsysteem en een vernieuwde visie op sterrenkijken bij Sonnenborgh.

Ook de publieksprogrammering bloeide. Programma's als Avonden Op Aarde, Down to Earth en Sonnenborgh by Night trokken samen een breed en divers publiek. Daarnaast bleven onze tuin, bibliotheek en educatieve activiteiten vaste pijlers van de organisatie.

Met 34.774 bezoekers bereikten we in 2025 een nieuw record. Ook financieel was het een sterk jaar: onze omzet groeide met 47% ten opzichte van 2019 en het museumbezoek met 70%. Daarmee onderscheiden we ons nadrukkelijk van de landelijke trend bij kleine musea.

De inzet van onze vrijwilligers bleef daarbij onmisbaar. Zij zijn actief in onder meer de tuin, aan de balie, in de bibliotheek, bij rondleidingen en evenementen, bij het geven van cursussen en colleges en binnen de technische dienst. Hun betrokkenheid en enthousiasme vormen een onmisbare kracht binnen Sonnenborgh.

Hoewel het besluit van de Universiteit Utrecht om de structurele bijdrage vanaf 2026 te beëindigen een tegenvaller was, kiezen we bewust voor een toekomstgerichte koers. Met steun van het K.F. Hein Fonds en onze Vriendenstichting werken we aan de vernieuwing van onze werkwijzen, merkidentiteit en fondsenwerving.

2025 laat zien hoeveel kracht, creativiteit en betrokkenheid er in deze organisatie zit. We hebben vernieuwd, onderzocht, geïnvesteerd en een rijk programma gerealiseerd — en dat alles met recordbezoek en groot publieksvertrouwen. Met een stevig fundament en ambitieuze plannen sluiten we 2025 af als een jaar van betekenis.

Giovanni Stijnen – directeur

BERICHT VAN HET BESTUUR

Het bestuur van Museum en Sterrenwacht Sonnenborgh kan met veel tevredenheid terugkijken op het jaar 2025. Zoals blijkt uit dit jaarverslag zijn er veel successen geboekt, waaronder een verdere stijging van het aantal bezoekers naar een nieuwe recordhoogte. Directeur Giovanni Stijnen, zijn team en de vele vrijwilligers verdienen daarvoor alle complimenten.

Het succes van 2025 staat niet op zichzelf. Er is in de afgelopen jaren systematisch toegewerkt naar het ontsluiten van nieuwe domeinen – zoals het onderwerp klimaat in de tentoonstelling “Op Aarde”, nieuwe activiteiten – zoals de educatieve diners georganiseerd door “De Maaltuin”, en nieuwe samenwerkingen met andere organisaties in de regio Utrecht – zoals in het stedelijk hittestressproject “Utmost” met KNMI, RIVM en de Universiteit Utrecht. Als bestuur zijn wij onder de indruk van de vele activiteiten (en successen) die op deze manier gerealiseerd zijn, zeker als daarbij de geringe omvang van het Sonnenborgh team (< 5 fte) in ogenschouw wordt genomen.

Financieel is 2025 goed afgesloten, maar heeft zich ook een zorgwekkende ontwikkeling voorgedaan. Met grote teleurstelling hebben wij moeten vernemen dat de jaarlijkse subsidie van de Universiteit Utrecht met ingang van het jaar 2026 is geschrapt vanwege de landelijke bezuinigingen van het ministerie van OCW. Juist vanwege de lange historische band met de Universiteit, en de nog steeds bestaande samenwerking met diverse groepen en organisaties binnen de Universiteit, is dit een zeer zorgwekkend besluit. Vanzelfsprekend is de directie in samenspraak met het bestuur direct begonnen met het ontwikkelen van ideeën om mogelijke tekorten in de komende jaren op te vangen. Hierbij is nadrukkelijk de keus gemaakt om de vele goede ontwikkelingen bij

Sonnenborgh door te zetten, en te gaan zoeken naar andere inkomstenbronnen. Een eerste voorbeeld hiervan is de eind 2025 gestarte zaterdagopenstelling, waarover eerste positieve signalen zijn ontvangen.

Het bestuur van Sonnenborgh heeft o.a. dankzij dit type maatregelen alle vertrouwen in de toekomst. Waarom? Omdat het concept van Sonnenborgh uniek is, met een divers aanbod van activiteiten, die zich uitstrekken van de lokale Utrechtse historie tot de historie van het universum. Daarbij slaagt het team van Sonnenborgh er elk jaar opnieuw in om met nieuwe initiatieven te komen. Twee voorbeelden daarvan kunnen hier niet onvermeld blijven. Eén daarvan is de tijdelijke tentoonstelling van het astronomisch kabinet van de Franse instrumentenmaker Jean Paulus (uit 1771). De twee wereldbeelden die uitgebeeld worden door dit kabinet (met de zon of de aarde als middelpunt van het universum) geven direct aanleiding tot interessante (educatieve) discussies. Het tweede voorbeeld is de samenwerking in Utrecht tussen de drie aanwezige botanische tuinen: bij de Universiteit op het Science Park (de jongste), bij het Universiteitsmuseum in het centrum en bij Sonnenborgh (de oudste). De samenwerking (“Radio Botanica”) heeft geleid tot het ontsluiten van weer een nieuw aspect van de rijke culturele historie van Sonnenborgh: de historische tuinen die daar op het bastion ooit aangelegd zijn.

Tenslotte wil het bestuur de directie, het team en de vrijwilligers veel succes wensen bij het verder ontwikkelen van de vele mogelijkheden van Sonnenborgh - museum en sterrenwacht. Wij zien uit naar de voorgenomen verdere versterking van de strategische positionering van Sonnenborgh - ook in de zakelijke markt. Maar vooral wensen wij alle bezoekers van het museum – van jong tot oud – veel plezier wanneer zij ronddwalen in de wereld

van sterrenkunde, klimaat, stadshistorie en
botanica op de mooiste locatie van Utrecht.

Namens het bestuur,

Gerard van der Steenhoven -
voorzitter

“het concept van Sonnenborgh is uniek, met een divers aanbod van activiteiten, die zich uitstrekken van de lokale Utrechtse historie tot de historie van het universum.”

-- Gerard van der Steenhoven, voorzitter

Fotograaf: Jerry van der Weert

UITGELICHT

RECORD BEZOEKCIJFERS

Met 34.774 bezoekers bereikte Sonnenborgh in 2025 een nieuw record. De bezoekerscijfers lieten de laatste jaren een stevige groei zien die ook in 2025 heeft doorgezet. Prognoses voor 2026 gaan richting 38.000 bezoekers.

LANCERING OP AARDE PROGRAMMA

In april 2025 opende Op Aarde in aanwezigheid van onder anderen KNMI-hoofddirecteur Maarten van Aalst. De immersieve tentoonstelling verbindt wetenschap, kunst en beleving. Onderzoekslijnen richten zich op klimaatcommunicatie en hittestress in Utrecht. Ook zijn er publieksavonden en volgt in 2026 een educatieprogramma voor groep 7/8 van het primair onderwijs.

PLAATSING ASTRONOMISCH KABINET VAN PAULUS EN GIESBREGHT

Ook erfgoed kreeg extra aandacht met de komst van het astronomisch kabinet van Paulus en Giesbreght. Eigenaar Bert Degenaar van The Zuylenburgh Collection - Planetarium Zuylenburgh stelde het eerder tentoon in het Koninklijke Eise Eisinga planetarium in Franeker en bracht het daarna naar Utrecht, waar het nu tijdelijk te zien is in Sonnenborgh. Het kabinet werd feestelijk geopend in aanwezigheid van de burgemeester Sharon Dijkema.

NIEUW PLANETARIUM

Het Sonnenborgh planetarium is een belangrijke publiekstrekker. De techniek en visuele kwaliteit was aan vervanging toe. Met een eigen investering heeft Sonnenborgh nieuwe techniek geïnstalleerd. Hiermee wordt de publiekservaring nog mooier en mogelijkheden voor presentaties nog diverser. Medewerkers kregen training in het gebruik. Daarnaast werd de publieksruimte van het planetarium opgeknapt.

KUNSTWERK SAM JENNEN

In 2025 werkte Sonnenborgh samen met de kunstcommissie van het KF Hein Fonds. Op 26 juni onthulde kunstenaar Sam Jennen het kunstwerk De schrijftafels van Buchelius. Geïnspireerd door het dagboek van Aernoudt van Buchell brengt het werk het verleden van Bastion Zonneburg op poëtische en tastbare wijze tot leven.

FESTIVAL DOWN TO EARTH

In 2025 werd wederom ons jaarlijkse festival Down to Earth georganiseerd. Vier edities waarvan één prikkelarme variant. Down to Earth is een uniek festival voor jongvolwassenen dat bewustzijn en reflectie stimuleert over de relatie tussen mens, kosmos en planeet. Het combineert wetenschap en kunst in een vrolijke, positieve en verbindende ervaring. We kijken tevreden terug op een succesvolle editie met een publiekswaardering van 8+.

SONNENBORGH

MUSEUM • STERRENWACHT

FILOSOFISCHE
ONTDEKKINGSREIS
VANAF
24 APRIL
2025

OP

AARDE

HOOG TIJD VOOR
EEN NIEUW VERHAAL

[SONNENBORGH.NL](https://sonnenborgh.nl)

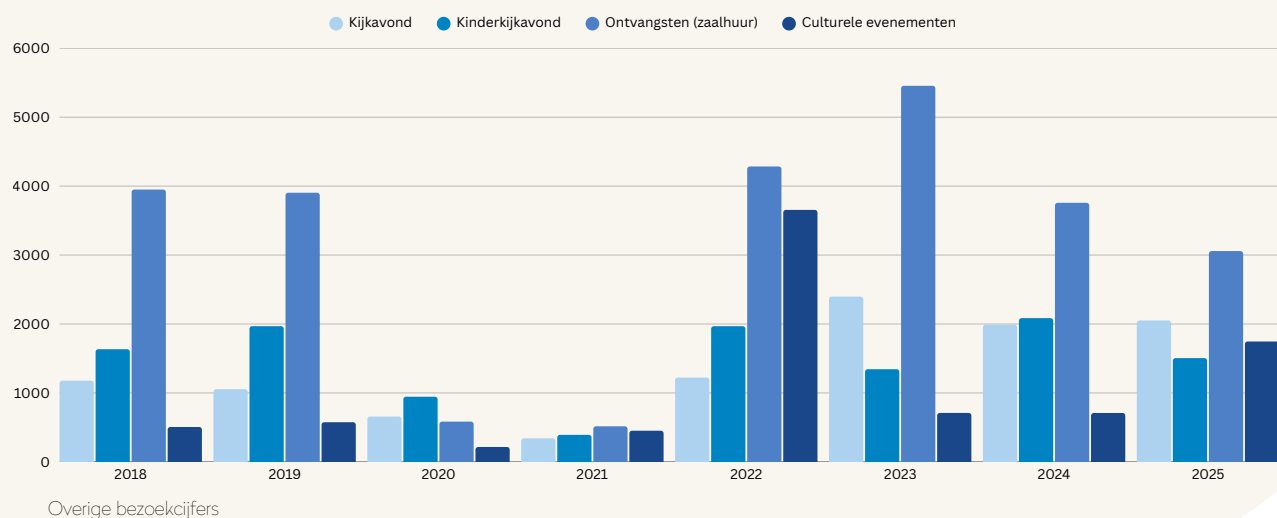
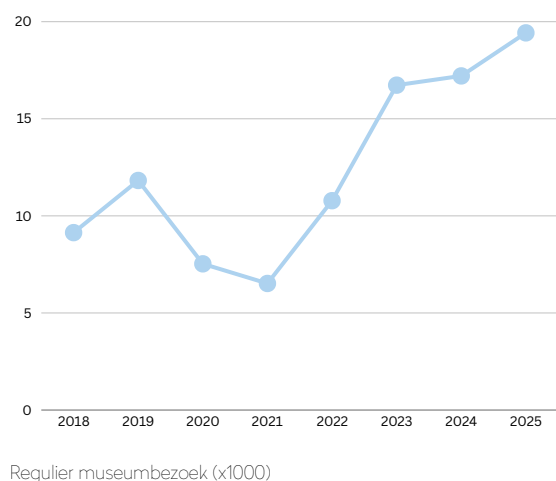
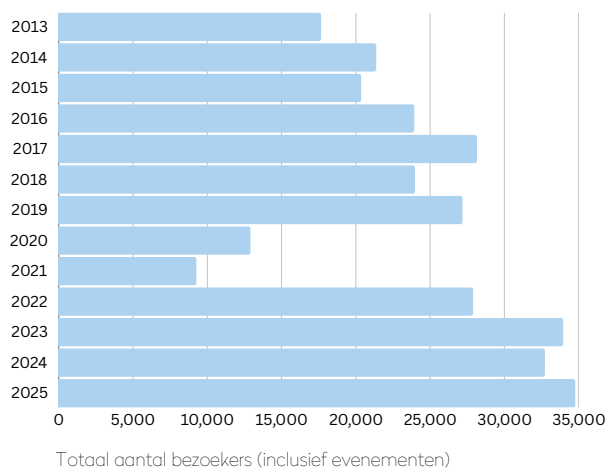
BEZOEK, AANBOD & ACTIVITEITEN

BEZOEK

Museumbezoek

In 2025 realiseerde Sonnenborgh een recordbezoek. Het regulier museumbezoek bereikte voor zowel volwassenen als kinderen een record gemeten vanaf 2003. Opgeteld bij zo'n 6000 scholieren en bezoekers van publieksprogramma's, events en verhuur bereikte Sonnenborgh 34.774 bezoekers in totaal.

Bezoekcijfers

*

AANBOD EN ACTIVITEIT

Reguliere programmering museum en sterrenwacht

Ook dit jaar bestond ons reguliere programma weer uit een reeks terugkerende activiteiten wekelijks, maandelijks of tijdelijk – en te boeken rondleidingen. Het vaste aanbod omvat onder andere: rondleidingen en mini-colleges, sterrenkijkavonden, de kindercursus sterrenkunde, de Kosmische Kindercolleges (lezingen voor families), de cursus 'Inleiding tot de sterrenkunde' voor volwassenen, Zon op Zondag, de Super Sunday Solar Science Show, Heelal binnen handbereik en de Maankijkavonden. Daarnaast namen we opnieuw deel aan diverse stadsbrede evenementen, zoals Open Monumentendag, Open Tuinendag en het Festival Oude Muziek. Ook waren we vertegenwoordigd bij landelijke activiteiten zoals de Landelijke Sterrenkijkdagen, Landelijke Zonnekijkdagen, Nacht van de Nacht en de Museumweek. Tijdens schoolvakanties en op feestdagen die voor ons relevant zijn, zorgen we uiteraard voor een aanvullend programma. Denk hierbij aan extra planetariumshows, knutselactiviteiten, proefjes of aanvullende kijkavonden.

Nieuw aanbod voor jong volwassenen

Met de tentoonstelling Op Aarde inclusief publieksprogramma en het festival Down to Earth richtten we ons in 2025 speciaal op jong volwassenen. Het Op Aarde programma bood in 2025 extra publieksavonden Avonden op Aarde gekoppeld aan thema's in de Op Aarde tentoonstelling.

EDUCATIE

Sonnenborgh heeft een breed programma-aanbod voor scholen. We hebben programma's voor alle leeftijden vanaf groep 1-2 in het primair onderwijs t/m het hoger onderwijs. Voor elke leeftijd en elk niveau is er de mogelijkheid om Sonnenborgh te bezoeken. Daarnaast gaan we naar scholen toe met zowel een aantal educatieve programma's als het mobiele planetarium. Afgelopen jaar mochten we opnieuw diverse profielwerkstukken ondersteunen.

Bezoekscijfers educatie

We ontvingen in 2025 76 primair onderwijsgroepen van 32 verschillende scholen. Van het voortgezet onderwijs ontvingen we 59 groepen van 32 verschillende scholen en van het hoger onderwijs ontvingen we 1 groep. In totaal ontvingen we 4.450 leerlingen in ons museum.

Sonnenborgh op locatie

Met de programma's 'Dag Sonnie', Leve(n) de planeten', 'Het Zonnestelsel' en 'Spectra' bezoeken we scholen. Met name 'Dag Sonnie' wordt geboekt op scholen, vermoedelijk omdat docenten het met kleuters fijn vinden om niet naar een externe locatie te gaan. We hebben 7 onderwijsgroepen op locatie het programma 'Dag Sonnie' lesgegeven, op 4 verschillende scholen. De andere programma's op locatie zijn in 2025 niet afgenomen.

Planetarium op locatie

Met het mobiele planetarium bezoeken we scholen. In 2025 hebben we 19 planetariumdagen gedraaid op 17 verschillende scholen. Hiermee hebben we 2.539 leerlingen bereikt.

Samenwerking met Cultuur en School

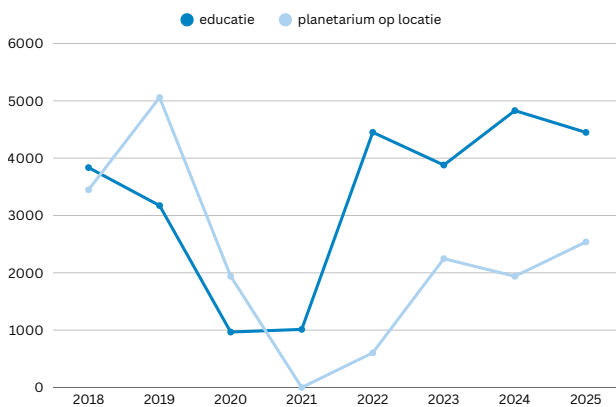
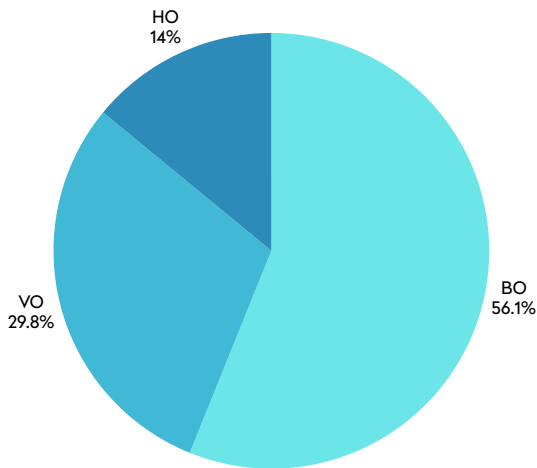
Ook in 2025 werd weer samengewerkt met Cultuur en School, het coördinatiepunt en kennisplatform voor cultuuronderwijs in de stad Utrecht. Via Cultuur en School weet vooral het primair onderwijs ons te vinden.

EDUCATIEPROGRAMMA OP AARDE

Bij de tentoonstelling Op Aarde die in april 2025 is geopend, komt ook een nieuw educatieprogramma voor groep 7-8 van het primair onderwijs. In 2025 zijn 3 docenten aangehaakt om feedback te geven en wordt dit programma ontwikkeld. Het doel is om vanaf september 2026 dit programma aan scholen aan te kunnen bieden.

Daarnaast is er een workshop 'Post voor de planeet' ontwikkeld voor bovenbouw van de middelbare school. Hierbij kunnen de leerlingen de tentoonstelling bezoeken en een brief schrijven aan de aarde.

Educatie en planetariumvoorstellingen

PROJECTEN

In 2025 hebben we aan verschillende projecten meegewerkt, een basis gelegd of opgeleverd.

OP AARDE

Een belangrijk hoogtepunt in 2025 was de opening van de tentoonstelling Op Aarde in april in aanwezigheid van onder meer KNMI-hoofddirecteur Maarten van Aalst. Op Aarde is een immersieve luisterervaring, waarin wetenschap, kunst en beleving samenkomen. Bezoekers worden meegenomen in een luisterervaring langs verschillende objecten en uitgedaagd te reflecteren op hun relatie met de aarde. Ze schrijven aan het eind een brief aan de planeet. Ook in het centraal museum (bij de tentoonstelling Getekend, de natuur) werden brieven geschreven.

Speciaal voor de tentoonstelling schreef burgemeester Sharon Dijksma de eerste brief.

Onderzoek

Aan de tentoonstelling zijn meerdere onderzoekslijnen verbonden, waaronder Post voor de Planeet, een samenwerking met de Universiteit Utrecht (UU) over de rol van verhalen en emoties in klimaatcommunicatie en het UTMOST-project gericht op hittestress in de stad Utrecht ism het o.a. het KNMI en de UU.

Publieksavonden

Daarnaast worden thematische publieksbijeenkomsten georganiseerd (Avonden Op Aarde) en volgt in 2026 een educatieprogramma voor groep 7/8 primair onderwijs.

Publiekswaardering

Eind 2025 stellen we vast dat de publiekswaardering gemiddeld zo'n 4,5 sterren ligt en de Net Promotor Score ruim boven de 50. We zijn heel tevreden met dit mooie resultaat.

Wat het publiek zegt:

"Thank you, amazing experience. Felt like I was in video game"

"dankjulliewel! dit is een fantastische manier met een nieuwe en veel gezondere manier naar de aarde te kijken!"

"Ik vond het een fascinerende en speelse ervaring"

"Wat een bijzondere, mooie en indrukwekkende tentoonstelling. Bedankt voor even een moment waarop ik stil kon staan."

Astronomisch kabinet van Paulus en Giesbreght

Het unieke Astronomisch Kabinet van Jean Paulus en Michel Ghiesbreght is vanaf 2025 tijdelijk te bewonderen bij Sonnenborgh. Dit bijzondere uurwerk, dat eerder te zien was in het Koninklijk Eise Eisinga Planetarium in Franeker, geeft bezoekers een unieke inkijk in de sterrenkundige kennis en het vakmanschap van de 18e eeuw. De officiële opening van het nieuwe pronkstuk, het Astronomisch kabinet van Paulus en Giesbreght, was een groot succes. Tijdens de feestelijke bijeenkomst kwamen betrokkenen, collega's, vrienden en relaties samen om de ingebruikname van het kabinet te vieren.

De aanwezigheid van burgemeester Sharon Dijksma gaf de avond extra betekenis. In haar bijdrage trok zij een aansprekende vergelijking tussen het 18e-eeuwse meesterwerk en de moderne smartwatch. Ook de bijdragen van directeur Giovanni Stijnen, eigenaar Bert Degenaar en expert Huib Zuidervaar zorgden ervoor dat de geschiedenis en betekenis van het kabinet voor het publiek tot leven kwamen.

Met dank aan Adrie Warmenhoven (Eise Eisinga) voor zijn bijdrage aan de avond en de symbolische overdracht van het kabinet aan Giovanni Stijnen.

De schrijftafels van Buchelius - Kunstwerk Sam Jennen

In 2025 werkte Sonnenborgh samen met de kunstcommissie van het KF Hein Fonds. Elke twee jaar krijgt een jong ontwerptalent, geselecteerd door de commissie, de kans om op een bijzondere locatie in Utrecht nieuw werk te presenteren. Zo ontstond een inspirerende samenwerking tussen Sonnenborgh, kunstenaar Sam Jennen en de kunstcommissie.

Op donderdag 26 juni werd het kunstwerk De schrijftafels van Buchelius van Sam Jennen feestelijk onthuld. Voor dit werk liet Jennen zich inspireren door het dagboek van Aernoudt van Buchell (1565–1641), de Utrechtse historicus en oudheidkundige die met veel oog voor detail en poëzie schreef over het leven in en rond bastion Zonnenburg. Door dit historische document als uitgangspunt te nemen, maakte Jennen het verre verleden op een bijzondere en tastbare manier opnieuw beleefbaar.

Restauratie van de Merz-telescoop

De Merz-telescoop ook wel de Grote Kijker genoemd is voor Sonnenborgh een pronkstuk en levend cultureel erfgoed. De telescoop wordt nog steeds ingezet bij kijkavonden en andere activiteiten. In 2024 stelden we vast dat een opknapbeurt van de aansturingsmotor nodig is. We stelden een (informele) werkgroep samen met vertegenwoordigers van de Universiteit Utrecht, het Universiteitsmuseum Utrecht, Boerhave Museum en de sterrenwacht in Leiden. Met veel enthousiasme en liefde voor dit markante object werden plannen ontwikkeld om het gebruik de komende jaren veilig te stellen. In 2025 startten de restauratie werkzaamheden. Sonnenborgh investeert eigen middelen hiervoor.

Radio Botanica

Radio Botanica is een samenwerking tussen Sonnenborgh, het Universiteitsmuseum Utrecht en de Botanische Tuinen Utrecht. In drie bijzondere 'minimusea' beleven gezinnen een immersieve luisterervaring waarin planten via humor en verbeelding tot leven komen. Het project wil mens en plant dicht bij elkaar brengen en spelenderwijs leren over plantbewustzijn. Bekende audiomakers van de succesvolle podcast Groene Oren verzorgen de ervaring. Met een brede publiekscampagne richten de musea zich op gezinnen met kinderen vanaf 8 jaar en nieuwe bezoekersgroepen. Radio Botanica verbindt natuur, kunst en wetenschap. Na verdere ontwikkeling en fondsenwerving in 2024 en 2025 is dankzij een bijdrage van €400.000 van de VriendenLoterij het budget vrijwel rond en start het project in 2026.

Kosmische Kindercolleges

Ook in 2025 wisten we weer veel jonge ruimtiefans te bereiken met verrassende, leerzame en interactieve colleges. De betrokkenheid van jonge wetenschappers van o.a. de Universiteit Utrecht maakt deze reeks extra bijzonder, ze brengen wetenschap tot leven voor een jong publiek.

Kennisknetters (kinderwetenschapsfestival In Tivoli)

Naast het programma in het museum was Sonnenborgh tijdens Hemelvaart ook aanwezig op het kinderwetenschapsfestival Kennisknetters in TivoliVredenburg.

Met het mobiele planetarium en de activiteit Galaxy in a Jar werd een breed publiek bereikt.

Avonden Op Aarde

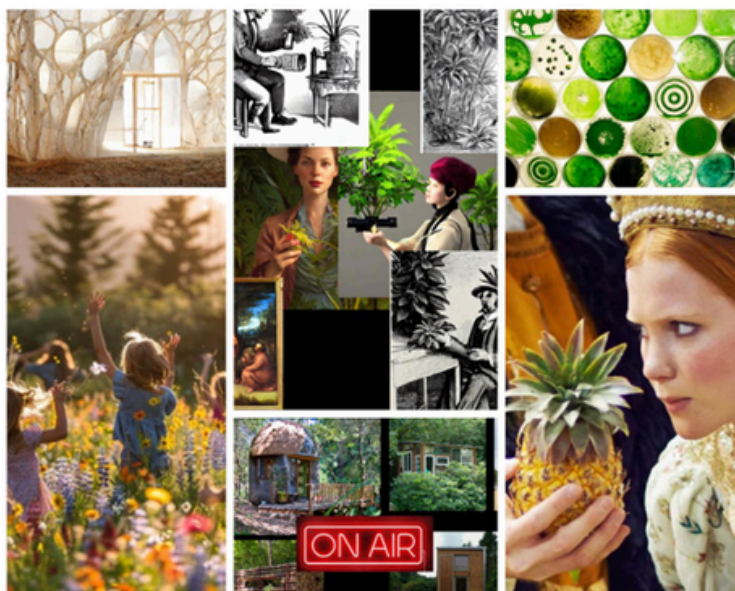
Met Avonden Op Aarde hebben we een verdiepend publieksprogramma voor de nieuwe tentoonstelling Op Aarde neergezet. Het evenementenreeks bedroeg 4 avonden met 1 thema: onze relatie met de rat. Vanuit verschillende perspectieven werd dit thema verkend, met bijdragen van schrijver Anne Broeksma, maker Maarten Bel en wetenschapper Maite van Gerwen.

Tijdens de openingsavond op 9 oktober las Anne Broeksma haar essay voor, testten bezoekers hun kennis tijdens een rattenquiz van Maarten Bel en vertelde Maite van Gerwen over onze relatie met dit dier. In de drie daaropvolgende avonden konden bezoekers zich verder verdiepen, bijvoorbeeld tijdens een bijzondere rattenwandeling door de stad.

Museumnacht Kids

Tijdens Museumnacht Kids 2025 verwelkomden we ongeveer 900 bezoekers. Het was een drukke, maar vooral gezellige avond met een fijne sfeer. Voor families was er van alles te doen. In de collegezaal konden kinderen meedoen aan een interactieve quiz met microscopen en telescopen. Op het terrein stond een groot planetarium waarin bezoekers de sterrenhemel konden verkennen. In de bibliotheek werd er volop geschminkt, iets wat vooral bij de jongste bezoekers populair was. In de tuin genoten families van versgebakken pannenkoeken, en natuurlijk kon er ook zelf door telescopen naar de nachtelijke hemel worden gekeken.

Radio Botanica

Brengt plant en mens weer om de tafel!

Burgemeester Sharon Dijksma en
directeur Giovanni Stijnen

**Astronomisch kabinet van
Paulus en Giesbreght**

Meteorietendag

Op zondag 24 augustus 2025 organiseerde Sonnenborgh een speciale dag rondom meteorieten, in aanloop naar het honderdjarig jubileum van de inslag van de Serooskerke-meteoriet (ook wel de Ellemeet-meteoriet genoemd).

Er was een gevarieerd programma voor jong en oud. Zo gaven Rob van den Berg en Felix Bettonvil samen een lezing over meteorieten en meteorietinslagen, met extra aandacht voor de historische inslag in Zeeland. Ook was er een

Festival Down to Earth

Down to Earth is een intiem zomerfestival waarin onze planeet centraal staat. Het concept werd

ontwikkeld in 2024 en kreeg in 2025 een tweede editie.

In de zomer van 2025 vonden drie reguliere edities plaats (5 en 19 juli, 2 augustus), gevolgd door een prikkelarme editie op 30 augustus.

Naast ontspanning was er ook ruimte voor verdieping. In de tuin kwam de geschiedenis van Sonnenborgh tot leven en in het theatercollege Het Mysterie van de Oceaan nam Erik van Sebille bezoekers mee in zijn verhaal. Ook konden bezoekers de immersieve tentoonstelling Op Aarde ontdekken: een filosofische reis langs kunst, installaties, verhalen en wetenschap over het klimaat en onze relatie met de aarde.

Na afloop van de reeks werd een enquête gehouden om de ervaringen van bezoekers in kaart te brengen.

SDG Action Day Utrecht 4GlobalGoals

Op 25 september 2025 werd bij het Utrechtse stadhuis opnieuw de SDG-vlag gehesen tijdens SDG Action Day. Raadsleden, collegeleden en vertegenwoordigers van Stichting Utrecht4GlobalGoals (U4GG) stonden samen stil bij het belang van de Sustainable Development Goals. Scholieren verzamelden zich daarna bij Sonnenborgh voor presentaties van projecten.

Rubin First Look Watch Party

Op 23 juni begon een nieuw hoofdstuk in de sterrenkunde: het NSF-DOE Vera C. Rubin Observatorium in Chili onthulde toen zijn eerste beelden van het heelal. Het doel is om uiteindelijk een timelapse van het universum te maken met een hogere resolutie dan ooit tevoren. In het Sonnenborgh bastion verzamelden wetenschappers die betrokken waren bij het Rubin Observatorium, studenten en andere geïnteresseerden uit heel Nederland zich die dag voor een speciale watchparty om dit moment te vieren. We werkten samen met de Universiteit Utrecht om deze avond mogelijk te maken.

Planetarium

Al 12 jaar beschikt Sonnenborgh over een digitaal planetarium, waar bezoekers in de koepel enthousiast kennismaken met de Nederlandse sterrenhemel. Daarnaast brengt Sonnenborgh met een mobiele opblaasbare koepel het planetarium naar scholen en instellingen om leerlingen en andere geïnteresseerden te verwonderen over het heelal.

Na twaalf jaar was het planetarium toe aan vernieuwing. Na een oriëntatie bij diverse Nederlandse en Belgische planetaria en gesprekken met leveranciers is gekozen voor een nieuwe projector met de software SpaceCrafter Pro. Ook zijn de oude "strafbankjes" vervangen door een comfortabele, ergonomische rondzit, gerealiseerd door interne vrijwilligers. Zo biedt Sonnenborgh bezoekers van alle leeftijden een moderne en inspirerende kijk op het heelal. Dankzij de nieuwe projector kan de oude projector volledig worden ingezet voor het mobiele planetarium, waardoor de dienstverlening aan scholen verder kan worden uitgebreid. Er wordt nog onderzocht of deze projector kan worden geüpgraded naar de kwaliteit van het nieuwe systeem.

MARKETING & COMMUNICATIE

Sonnenborgh hanteert een mix van online en offline marketing. Gezien het beperkte marketingbudget maken we standaard gebruik van kosteloze middelen, aangevuld met (al dan niet betaalde) vermeldingen via partnerkanalen. Onder de gratis marketingmiddelen vallen onze website, nieuwsbrief, persberichten en socialmediakanalen Instagram, Facebook en LinkedIn. Deze kanalen en middelen laten allen een gestage groei in volgers zien.

Voor bijzondere evenementen of specifieke doeleinden die vragen om een groter bereik, zetten we gericht betaalde campagnes in. Meestal een mix van on- en offlinecampagnes. In sommige gevallen worden deze campagnes mede mogelijk gemaakt dankzij sponsorbijdragen of aanvullende budgetten.

Campagnes

In 2025 hebben we grote marketingcampagne opgetuigd voor (de opening van) Op Aarde. Deze campagne behelsde een stuk meer tijd, aandacht en middelen dan we normaliter kunnen inzetten en was dan ook van grotere financiële aard dan onze reguliere campagnes. Voor de campagne hebben we met gebruik van het CDM (Utrechts Cultureel Doelgroepenmodel), onderzocht via welke kanalen we de doelgroep kunnen bereiken. Vervolgens hebben we daaromheen een strategie bedacht en campagne opgetuigd.

De marketingcampagne bestond uit een socialmediacampagne, een e-mailcampagne, een offlinepostercampagne op relevante plekken in de stad en podcastadvertenties.

Omdat deze campagne groter is dan we normaliter draaien, hebben we een aantal nieuwe dingen kunnen doen. De analyse van deze campagne heeft ons dan ook interessante nieuwe inzichten gegeven voor onze marketingafdeling.

Ook Down to Earth, ons zomerfestival, kreeg dit jaar weer een middengrote campagne. Voor deze campagne hebben we ons gefocust op een betaalde socialmediacampagne via ons eigen advertentiekanaal en de aanwezigheid op partnerkanalen. Daarnaast hebben we een advertorial in DUIC laten plaatsen.

Een belangrijke focus voor ons museum dit jaar is naamsbekendheid en de groei van onze socialekanalen. Dit met het doel om jongeren te enthousiasmeren om een bezoek aan ons museum te brengen. Of dit nu tijdens een evenement is, of tijdens reguliere openingstijden. We proberen dit te bereiken middels een doorlopende naamsbekendheid- en volgcampagne op socialmedia. En met succes!

Gemiddeld groeien we met zo'n 300 volgers per maand.

Omdat we denken dat er nog veel meer uit deze campagne te halen valt, laten we deze doorlopen in 2026.

Utrechts Cultureel Doelgroepenmodel

Het doelgroepenmodel is voor Sonnenborgh een waardevol instrument gebleken om beter inzicht te krijgen in de doelgroepen die we willen bereiken. Het model vormt een belangrijk uitgangspunt voor onze marketingcampagnes.

Website, nieuwsbrief en social media

Door de jaren heen blijven onze online communicatiemiddelen gestaag groeien in bereik en volgers. Dit betekent meer bezoekers op de website, meer inschrijvingen op de nieuwsbrief en meer volgers op social media. Hieronder is deze groei inzichtelijk gemaakt.

Nieuwsbrief bereik

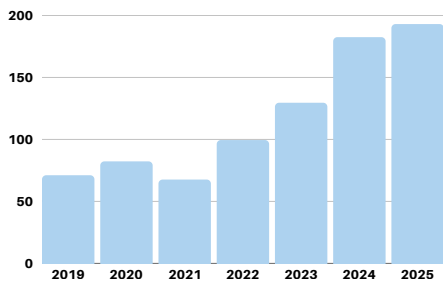
Ons nieuwsbriefsysteem hangt aan ons CMS. Alle mensen die zich inschrijven, komen automatisch via het CMS in een ontvangersgroep voor de juiste nieuwsbrief terecht. We hanteren twee ontvangersgroepen: de maandelijkse nieuwsbriefontvangers en scholen. Hieronder staan het aantal inschrijvingen op deze nieuwsbrief.

(Partner)samenwerkingen

Ter ondersteuning van onze communicatie werken we samen met verschillende partners, waaronder: Utrecht Marketing, Museumvereniging, Kidsproof en online kanalen als Dagjeweg, Wegmetdekids, Museumkwartier Utrecht en Bier & Appelsap.

Samenwerkingen als deze zijn essentieel om onze evenementen en activiteiten onder de aandacht van een breder publiek te brengen.

Website cijfers 2023

Aantal unieke websitegebruikers

Omdat ons nieuwsbriefstelsel gedateerd is en op verschillende gebieden te wensen overlaat, is het een wens om in 2026 over te stappen naar een ander stelsel. Op deze manier zullen we betere inzichten hebben in onze analyses, onze database laten groeien en meer inzetten op e-mail marketing.

6.000 ontvangers

Maandelijks
nieuwsbrief

343 ontvangers

Scholen nieuwsbrief
(186 PO en 157 VO)

Social media cijfers

3.186
Volgers

3.139
Volgers

752
Volgers

Media

Media

De media weten Sonnenborgh stevast goed te vinden. Een mooi compliment: we worden gezien als een betrouwbare en professionele bron van informatie als het gaat om sterrenkunde en alles daaromtrent.

Vrijwilliger Rob van den Berg zit namens Sonnenborgh vaak te gast bij BNR als er relevant nieuws is. In sommige periodes zit hij er bijna wekelijks.

Een kleine greep uit belangrijke mediavermeldingen van dit jaar:

- AD Utrecht: Gedeeltelijke zonsverduistering 2025
- Astronomie.nl: Opening Op Aarde
- Uitagenda (fysieke blad) – artikel over Op Aarde
- Indebuurt – artikel over Op Aarde, interview met Giovanni Stijnen
- Quest – 6 pagina's over de geschiedenis en werking van onze zonnenspectrograaf
- Utrg – artikel 'Uit het Depot', over de boeken van het KNMI, de waarnemingen
- DUIC – fysiek artikel over het Astronomisch Kabinet

EXPERT

Naam: Ton Spaninks
Functie: Publieksbegeleider, voormalig docent natuur- en scheikunde op een middelbare school.

LEUKSTE AAN DEZE BAANTJES

'De Sterrenwacht in Utrecht heeft enorme historische waarde en dat maakt hem voor mij enorm bijzonder. Daarom wilde ik hier ook graag het publiek rondleiden.'

EXPERT

Naam: Kees Vergouwen
Functie: Publieksbegeleider, en eerder als natuurkundige docent aan de Hogeschool Utrecht.

LEUKSTE AAN DEZE BAANTJES

'De zonnestelling hier is echt uniek. Daarbij heb ik als natuurkundige regelmatig met Minnaerts publicatie *De natuurkunde van 't vrije veld* gewerkt. Dat zorgt ook voor een extra sterke band met deze plek.'

De zon. Ik houd ervan, maar tegelijk veracht ik deze ster ook. Op een bloedhete dag lijkt zij al het vuur in mijn lichaam om te zetten in zweet. En dat is mijn minst favoriete staat van zijn.

Een Belg in Utrecht

Wat je persoonlijke relatie met de zon ook mag zijn, interessant is ze sowieso. Ze is dan ook al eeuwen het stralende middelpunt van veel wetenschappelijk onderzoek. En dat van bioloog en zonnespectroscopist Marcel Minnaert (1893-1970). Vlak na de Eerste Wereldoorlog kwam deze Belg naar Nederland, waar hij meteen aan de slag kon in het zonnespectroscopisch lab van de Universiteit Utrecht. Zo bouwde hij ook zelf aan een zonnespectrograaf, een instrument om de samenstelling van de zon te onderzoeken.

In 1937 werd Minnaert directeur van de Utrechtse sterrenwacht Sonnenborgh, het huidige museum waar we nu staan. De spectrograaf van het lab verhuisde mee naar

dit gebouw dat in 1853 was verzezen op een voormalig verdedigingsbastion in het Zocherpark.

Anoniem zonnetje

Toen Minnaert gaten in de vloeren en plafonds van Sonnenborgh liet zagen voor de plaatsing van het instrument, was er nog maar weinig bekend over de gloeiende vuurbal. Ja, er was activiteit op de zon, dat wisten wetenschappers wel, maar waarom en hoe dan? Er was nog nooit iemand in de ruimte geweest om dat met eigen ogen te bekijken en ruimtesondes bestonden ook niet. Wie iets over de zon wilde weten, moest het hebben van zonnespectrograven zoals die in Utrecht.

Alle kleuren en zwarte lijntjes

Minnaert en zijn vaste assistent Jakob Houtgast ving met hun kijker zonlicht op, braken dat in alle kleuren van de regenboog, maakten er een afbeelding van en keken vervolgens waar in deze schijnbaar massieve kleuren balk zwarte lijntjes te zien waren. Tot zover niets nieuws, want die zogenoemde Fraunhoferlijnen waren in 1814 al ontdekt door de Duitse natuurkundige Joseph von Fraunhofer.

Donker streepje verradt gas

Wat Minnaert dan wel ontdekte met al dat getuig naar die vuurbal? Hij wist als eerste te bewijzen dat de zwarte streepjes niet alleen iets zeggen over de gassen waar de zon uit bestaat, maar ook hoeveel van dat gas aanwezig is! legt publieksbegeleider en zonkenner Kees Vergouwen uit. Hoe

De zonnespectrograaf is een beweeglijk instrument. Alleen zo kan het hele zonnespectrum in kaart worden gebracht.

De buis waar het zonlicht in valt, is gevuld met lenzen.

Nieuws ▾

Dossiers

Krant

Zoeken

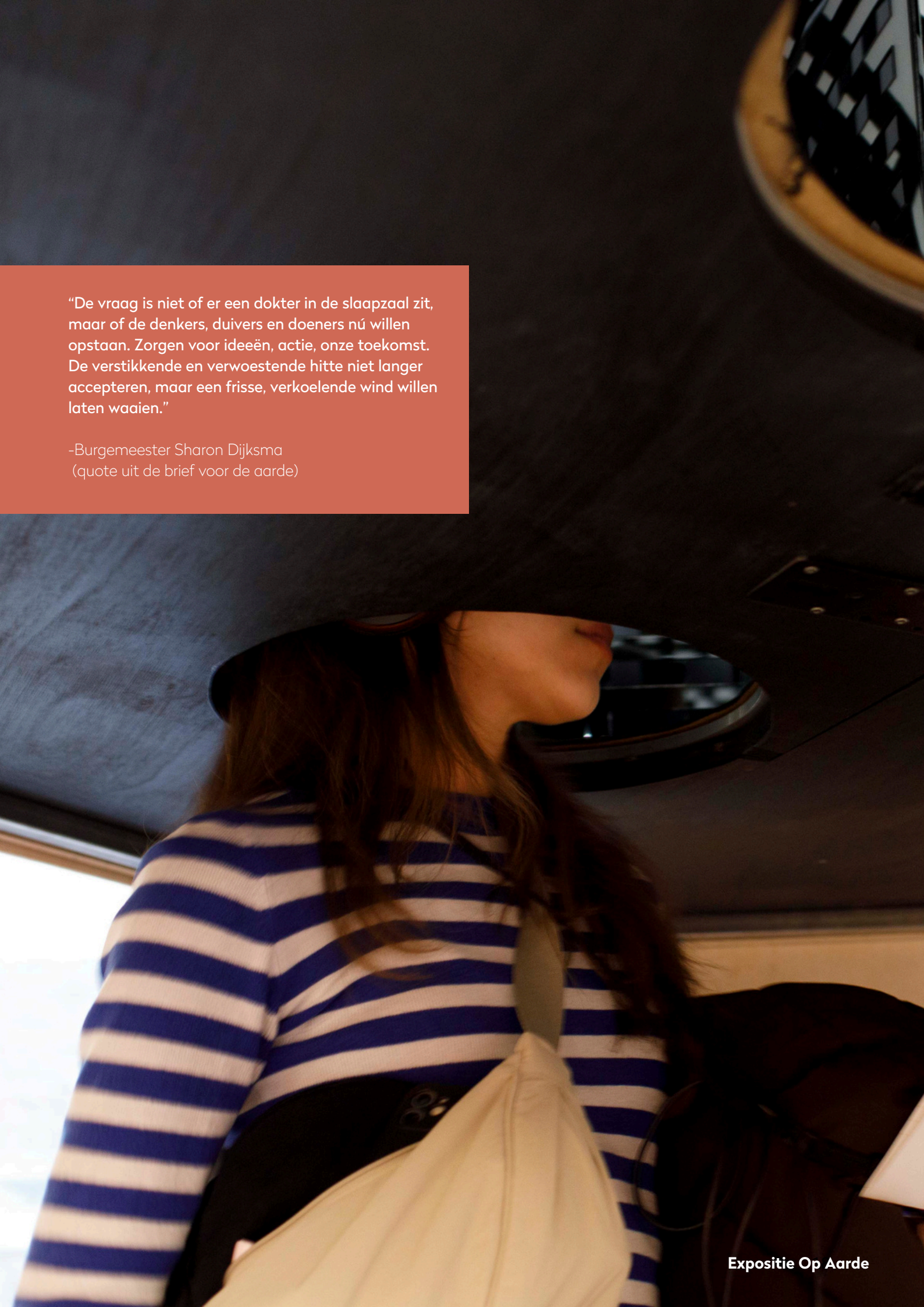
default Bas van Setten

Sonnenborgh Museum en sterrenwacht heeft een recordjaar achter de rug. Daar hebben directeur Giovanni Stijnen en zijn team zich sinds 2022 hard voor ingezet, mede door de plek weer te verbinden met haar roots: de oprichting van het Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut (KNMI). Ook de komende tijd staat er van alles op de planning: van een nieuw onderzoek naar hittestress in Utrecht tot de Landelijke Sterrenkijkdagen.

Tot midden jaren '80 werd in Sonnenborgh Museum en sterrenwacht nog sterrenkundig onderzoek gedaan. "In 2003 werd Sonnenborgh pas een museum", vertelt Stijnen. Als "sterrenkunde-nerd" kwam hij in de jaren '90 al bij Sonnenborgh voor lezingen in het vakgebied. Vanaf juni 2022 werd hij de nieuwe directeur, na een lange carrière bij NEMO Science Museum in Amsterdam. "Dit is veel kleiner dan NEMO, maar daarom niet minder complex", zegt hij lachend.

Ecologische rouw

"De sterrenwacht is waar veel mensen ons van kennen", stelt Stijnen. Sinds zijn komst kiest hij daarom bewust voor een bredere koers. "We richten ons de laatste jaren meer op de verbinding tussen het heelal en de aarde. Vanwege klimaatverandering, maar het past ook bij onze historie. Alles wat we in Nederland weten over wat er in de dampkring gebeurt en hoe de aarde opwarmt, vindt zijn oorsprong op deze plek."

“De vraag is niet of er een dokter in de slaapzaal zit, maar of de denkers, duivers en doeners nú willen opstaan. Zorgen voor ideeën, actie, onze toekomst. De verstikkende en verwoestende hitte niet langer accepteren, maar een frisse, verkoelende wind willen laten waaien.”

-Burgemeester Sharon Dijksma
(quote uit de brief voor de aarde)

BEDRIJFSVOERING

Diversiteit en inclusie

Sonnenborgh werkt sinds 2024 actief aan een inclusieve organisatie op basis van het beleid 2024–2028. We sloten ons aan bij Hidden Disabilities Sunflower, zodat medewerkers bezoekers met onzichtbare beperkingen beter kunnen ondersteunen. Het jongerenprogramma Down to Earth kreeg een prikkelarme variant, toegankelijker voor jongeren die gevoelig zijn voor prikkels. Daarnaast zijn genderneutrale toiletten gerealiseerd en is de website uitgebreid met duidelijke toegankelijkheidsinformatie. Ook investeerden we in trainingen over inclusieve werving en bespraken we inclusie structureel met vrijwilligers. Tot slot werd de gedragscode definitief vastgesteld, mede gebaseerd op gesprekken over sociale veiligheid, sfeer en klachtenprocedures.

Governance Code Cultuur

De uitgangspunten van de Governance Code Cultuur worden door Sonnenborgh nageleefd. Sonnenborgh is een stichting met een bestuur en directie (directeur). Het voldoet aan de professionele eisen van musea en bedrijfsvoering en heeft een ANBI-status. Het is een geregistreerd museum, heeft een A&O-statuuut, vrijwilligersbeleid, klachtenregeling en voldoet aan de principes van Governance Code Cultuur. Een bestuurder (vrijwilligersfunctie) kan maximaal twee termijnen van vier jaar deel uitmaken van het bestuur. Er is een profiel voor het bestuur als geheel met een spreiding van specifieke profielementen. Bij bestuurswisselingen wordt dit profiel geactualiseerd en zonodig bijgesteld. Sonnenborgh kent ook een Raad van Advies. De directie (directeur) wordt benoemd en ontslagen door het bestuur. Voor de volledigheid wordt opgemerkt dat met betrekking tot van toepassing zijnde wet- en regelgeving omtrent 'goed bestuur en goed toezicht' de statuten in lijn zijn met de Wet bestuur en toezicht rechtspersonen.

Fair practice

Sonnenborgh is een stichting zonder winstoogmerk en heeft een ideële doelstelling. We werken met transparante projectbegrotingen die inzichtelijk zijn voor zowel het bestuur, als de partners. Jaarverslagen worden openbaar gepubliceerd. De lonen en tarieven voor personeel stellen we vast met als richtlijn de actuele museum cao's voor ons vaste personeel en Fair Pay. Binnen onze organisatie is er daarnaast oog voor talentontwikkeling en (bij)scholing van zowel personeel als vrijwilligers d.m.v cursussen en bijeenkomsten. In freelanceovereenkomsten met creatieven wordt altijd gewerkt met een door beide partijen vastgesteld tarief gebaseerd op de Kunstenbond tarief toets. Daarnaast worden voorafgaand aan het project overeenkomsten aangegaan waarin beide partijen afspraken maken over geleverde diensten. In zoverre Sonnenborgh werkt met wetenschappers wordt altijd onderzocht hoe een eerlijke betaling kan plaatsvinden. In veel gevallen zullen wetenschappers zelf budgetten en uren hebben om wetenschap te communiceren vanuit de instellingen waarvoor zij werkzaam zijn. Mocht dit niet het geval zijn, dan wordt een aparte overeenkomst opgesteld. In alle gevallen zal een freelancer of anderszins meewerkend persoon zijn/haar auteursrechten op geleverde diensten behouden en zullen deze ten alle tijden ook gemeld worden. We zetten ons als stichting vervolgens in om gemaakte werken te promoten en inzichten te delen met ons netwerk. Daarnaast werken we, waar onze academische partners het toestaan, altijd met principes van Open Acces en Open Science als het gaat om wetenschappelijk onderzoek. We werken met principes van Open Source met beperkingen om het delen van inzichten uit ons werk mogelijk te maken.

Duurzaam gebouw

Sonnenborgh werkt samen met stadsherstel en het K.F. Hein Fonds aan een duurzaam gebouw. Het plaatsen van zonnepanelen in 2024 was onderdeel van dit traject. Sonnenborgh investeerde eigen middelen om dit te realiseren. In 2025 werd de beglazing van het museum en woonhuis vervangen door dubbel glas.

Vrijwilligers

In 2025 is onze groep vrijwilligers stabiel gebleven op 110 personen. Speciale aandacht was er voor de jongeren (tot 30 jaar) met extra uitjes en bijeenkomsten. We vinden het van belang dat naast de relatief grote groep senioren die vaak al lang verbonden zijn aan ons ook (nieuwe) jongere vrijwilligers zich welkom voelen bij Sonnenborgh.

Veilige werkplek

Sonnenborgh moet een veilige werkplek zijn voor iedereen. In 2023 werd een vertrouwenspersoon ingesteld. Alle medewerkers en vrijwilligers weten waar en wanneer ze deze vertrouwenspersoon kunnen benaderen. Dat is twee keer gebeurd.

In 2024 werd de gedragscode omgangsvormen definitief opgesteld. Bij het aanstellen van nieuwe medewerkers wordt hen gevraagd dit te lezen en onderschrijven.

SAMENWERKING

Sonnenborgh kent tal van samenwerkingen. Daartoe worden allereerst de stakeholders gerekend met wie we begin 2020 een nieuwe meerjarenovereenkomst sloten: gemeente Utrecht, Universiteit Utrecht, K.F. Hein Fonds en Stichting Vrienden van Sonnenborgh. Naast onze eigen inkomsten, ontvangen we ook financiële steun van de gemeente. Binnen de afspraken met de gemeente valt ook dat we in voorkomende gevallen deelnemen aan stedelijke activiteiten zoals de Open Monumentendag, Culturele Zondagen, Uitfeesten etc., maar ook ruimte bieden aan activiteiten als het Festival Oude Muziek.

Universiteit Utrecht (UU) beëindigt samenwerking

In 2025 besloot UU vanwege landelijke bezuinigingen op onderzoek en onderwijs de langjarige samenwerking en daarbij horende financiële steun voor Sonnenborgh te beëindigen vanaf 2026. Daarmee vervalt een belangrijke pijler onder het financiële gebouw van Sonnenborgh.

Centrum voor Wetenschap en Cultuur (CWC)

Sonnenborgh en CWC, met in bijzonder het UMU werken samen op verschillende terreinen. Zo ondersteunt UMU Sonnenborgh op het gebied van collectiebeheer. We werken binnen een raamovereenkomst samen aan kennisontwikkeling rond museum presentaties en bereiken van publiek- en onderwijs doelgroepen. In 2025 werkten we samen met UMU aan de ontwikkeling van een gezamenlijk project (Radio Botanica) ook in samenwerking met de Botanische Tuinen van de Universiteit. Het CWC onderschrijft de nieuwe missie en visie van Sonnenborgh en op het niveau van publieksprogrammering wordt samengewerkt.

KNMI

Met het KNMI heeft Sonnenborgh al een langlopende samenwerking. Rond ons nieuwe programma Op Aarde kreeg deze een extra impuls en werden de banden versterkt. Het KNMI en Sonnenborgh richten in 2025 een Fieldlab in voor stadsweerberichten in als onderdeel van het Op Aarde-programma.

KNMI gaat een weerstation plaatsen op Sonnenborgh en keert daarmee terug naar Sonnenborgh waar het meer dan 100 jaar geleden vertrok. Sonnenborgh werkt samen KNMI, Universiteit Utrecht en het Milieu Centrum Utrecht (MCU) aan plannen om het stadsklimaat (met name hittestress) fijnmazig in kaart te brengen. We dragen hiermee bij aan de ambitie (gemeente en provincie) om van Utrecht de best bemeten stad van Europa te maken. In 2025 werden de eerste fondsen opgehaald voor het UTMOST (Utrecht Meteorological Open Science Testbed) project.

Universiteit Utrecht (UU)

Sonnenborgh en de UU waren en zijn steeds innig verbonden geweest. In 2025 werden verschillende onderzoeksprogramma's gestart: Fieldlab Sonnenborgh: gericht op hittestress in de stad Utrecht en Post voor de planeet – gericht op onderzoek naar klimaatcommunicatie.

Sonnenborgh wil in de komende beleidsperiode (2025 – 2028) de verbinding met UU versterken o.a. door vanuit programma ontwikkeling aan te sluiten op UU strategische beleidslijnen zoals Pathways to Sustainability en planetary health. Hierin zoeken we samenwerking met UU-onderzoekers en zijn we voor hen naast een podium ook een transdisciplinaire onderzoeksomgeving.

Milieucentrum Utrecht (MCU)

Sonnenborgh ging in 2024 een samenwerking aan met MCU (o.a. uitvoerder van het Meet je Stad programma) in het kader van het Op Aarde programma en ambitie om hittestress in de stad Utrecht in kaart te brengen. MCU zorgt voor verbinding aan inwoners van Utrecht en faciliteert het installeren van meetinstrumenten in de stad. In 2025 startte het gezamenlijke UTMOST-project.

Centrale Bibliotheek Utrecht

Voor het programmaonderdeel Post voor de Planeet in het Op Aarde programma werd een samenwerking met de centrale bibliotheek besproken. In 2025 was de bibliotheek partner en locatie voor brievenschrijf workshops.

Centraal Museum

Met het Centraal Museum werd samengewerkt rond de tentoonstelling Getekend, de natuur. In het museum werden voor het programma onderdeel Post voor de Planeet in het Op Aarde programma brieven geschreven voor het onderzoeksproject i.s.m. de UU.

Nationale wetenschapscommunicatiedag

Op de Nationale wetenschapscommunicatiedag presenteerde het consortium rond het project Schurende Dialogen met o.a. Sonnenborgh, Museon en Naturalis het project in een interactieve workshop.

Samenwerking Qeet

In 2024 zijn we een nieuwe weg ingeslagen in onze samenwerking met Qeet. De focus lag op een vruchtbare én efficiëntere manier van samenwerken – en dat is met succes gerealiseerd. De afspraken rond het contract worden regelmatig geëvalueerd, onze samenwerking zetten we met vertrouwen voort.

Qeet en Sonnenborgh beschouwen elkaar als volwaardige partners, wat heeft geleid tot een hecht team. Een team dat samen wil bouwen aan de toekomst van Sonnenborgh en gedeelde waarden verder tot uiting wil brengen. Denk hierbij aan duurzaamheid, het gebruik van lokale producten en het gezamenlijk organiseren van evenementen rondom de nieuwe tentoonstelling Op Aarde. Het jaar 2025 was een vruchtbare periode vol nieuwe ideeën, intensievere samenwerking en een sterkere verwevenheid tussen beide organisaties. Een ontwikkeling waar Sonnenborgh met trots op terugkijkt.

Uit reacties van onze bezoekers blijkt bovendien dat zij zeer tevreden zijn over de samenwerking met Qeet en de ervaring met het huren van onze zalen. Onze locatie, de mogelijkheden en het persoonlijke contact – waar we in 2023 extra aandacht aan besteedden – worden vaak positief genoemd.

Met die basis gaan we 2026 vol ambitie tegemoet.

REPRESENTATIE

ICOM-conferentie

ICOM Nederland en de Museumvereniging nodigden Sonnenborgh uit voor het evenement Even afkoelen: is jouw museum klaar voor de toekomst? op 8 mei in NEMO Science Museum. Programmamakers Rinke Vreeke, Tanja Koning en directeur Giovanni Stijnen vertelden hoe zij verbeeldingskracht hebben ingezet om bezoekers mee te nemen in een verhaal over de aarde en klimaatverandering.

IN 2025 WERKTEN WE SAMEN MET ONDER ANDERE:

- Gemeente Utrecht
- Universiteit Utrecht
- KNMI
- Centrum voor Wetenschap en Cultuur (CWC)
- Qeet
- K.F. Hein Fonds
- Stadsherstel
- Museumvereniging
- IMAU
- Utrecht Marketing
- SUM (koepel overleg)
- Cultuur & School
- VSC (programmaraad)
- Ecsite
- PlaNED
- Mondriaanfonds
- VSB Fonds
- Pieter Aartsen
- Marjolijn van Heemstra
- Joost Stokhof

- KNVWS
- Jongeren Werkgroep Sterrenkunde
- Festival Oude Muziek
- Stichting Ogen en Oren tekort
- Utrecht Marketing
- INTK
- Petje Af
- Kring Minnaert
- Forms (Future Oriented Museum Synergies) / Moti
- Tanja Koning
- Rinke Vreeke
- Marianne Fokkens
- LUS designs - Maarten van den Sanden
- Milieu Centrum Utrecht / Meet je Stad
- Zuylenburg collectie (Bert Degenaar)
- Utrecht4GlobalGoals
- De Reuringdienst
- Studio Noralie
- Bert Degenaar
- Keje Boersma

ONDERZOEK & ONTWIKKELING

ONDERZOEK

In 2025 liepen of startten verschillende onderzoeksprogramma's. Samen met partners zoals VU Athena Instituut, UU, KNMI, kunstenaars, makers én ons publiek ontwikkelt Sonnenborgh zich door tot een transdisciplinair onderzoeksmuseum. Een museum waarin onderzoekers, makers en publiek samen tot nieuwe inzichten en verbeeldingen komen over de relatie mens, aarde en kosmos. Daarnaast werd door een speciale vrijwilligers werkgroep onderzocht hoe de ervaring van het sterrenkijken bij Sonnenborgh nog beter kan, voor de lange termijn geborgd is en wat hiervoor de komende jaren aan ontwikkelstappen nodig zijn.

UTMOST – Hittestress in Utrecht in kaart gebracht

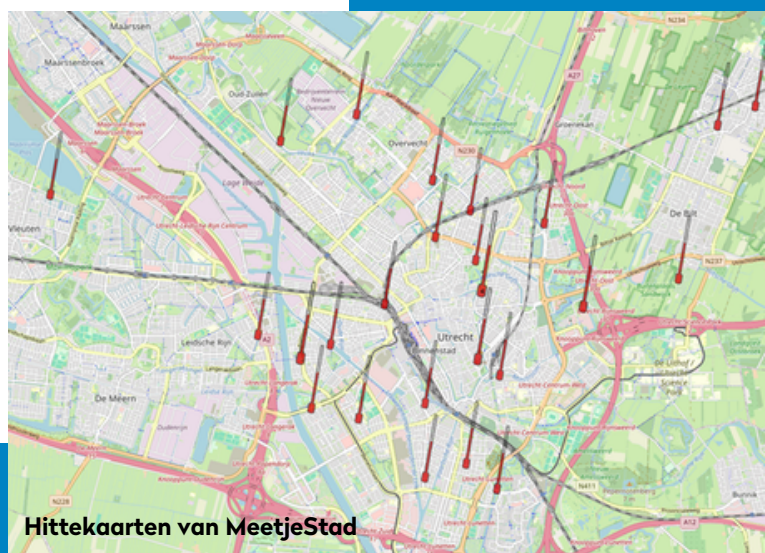
Het project UTMOST (Utrecht Meteorological Open Science Testbed) onderzoekt stedelijke hittestress met behulp van burgerdata en open science. Door klimaatverandering krijgen steden vaker te maken met hitte, wat gevolgen heeft voor gezondheid en leefbaarheid. Gedetailleerde meetgegevens ontbreken echter vaak. UTMOST brengt burgers, wetenschappers en overheden samen in een open infrastructuur waarin metingen van burgers worden verzameld en gecombineerd met professionele data, zoals van het KNMI. Burgerwetenschap is cruciaal, omdat temperatuur lokaal sterk kan verschillen. Metingen via bijvoorbeeld weerstations in tuinen of op scholen maken deze variaties zichtbaar. Het project levert gedetailleerde hittekaarten op die laten zien waar hittestress het grootst is. Deze ondersteunen beleid rond klimaatadaptatie en bescherming van kwetsbare groepen. Daarnaast stimuleert UTMOST publieksbetrokkenheid en legt het de basis voor een duurzame infrastructuur voor stedelijk klimaatonderzoek.

Post voor de Planeet

(To Whom It May Concern - A Participatory Letter Archive for Climate Action)

To Whom It May Concern is een onderzoeks- en publieksproject waarin mensen worden uitgenodigd om brieven aan de aarde te schrijven. Het project is verbonden aan de tentoonstelling Op Aarde in het Sonnenborgh Museum en wordt uitgevoerd door Universiteit Utrecht. Bezoekers van alle leeftijden schrijven hun gedachten, gevoelens en zorgen over de planeet op. Deze brieven worden verzameld in een groeiend archief. Ook worden brieven geschreven in het Centraal Museum bij de tentoonstelling Getekend, De Natuur. In samenwerking met de centrale bibliotheek van Utrecht werden speciale workshops brieven schrijven georganiseerd.

Onderzoekers uit verschillende vakgebieden – zoals klimaatwetenschap, onderwijs en communicatie – bestuderen deze brieven samen. Ze kijken naar hoe mensen denken over klimaatverandering, hun leefomgeving en de toekomst. Zo bieden de brieven niet alleen persoonlijke verhalen, maar ook waardevolle inzichten in hoe mensen zich emotioneel tot het klimaat verhouden.

Het project onderzoekt ook hoe deze brieven gebruikt kunnen worden om gesprekken over duurzaamheid en klimaat op gang te brengen. Eerder onderzoek laat zien dat het schrijven van brieven kan helpen om mensen meer betrokken te maken en verschillen in meningen te overbruggen. Dit project past die aanpak toe in een bredere maatschappelijke en wetenschappelijke context.

To Whom It May Concern

To Whom It May Concern is a transdisciplinary research and engagement project that explores how people express their relationship with the planet by writing letters to the Earth. Rooted in the *Op Aarde* exhibition at Sonnenborgh Museum, [Dr. Kári Driscoll](#), [Dr. Mia You](#), [Dr. R.B. Wille](#) and [Dr. Josephine Chambers](#) curate a growing archive of these letters as both cultural record and research material. It brings together disciplines like environmental humanities, climate science, and education to analyse the letters and understand public climate imagination and emotional responses. Ultimately, it aims to co-create climate knowledge by connecting researchers, artists, educators, and the public.

To Whom it may concern is mogelijk gemaakt door UU-Pathways to sustainability seed funding. Onderzoek en samenwerking: dr. Josephine Chambers, dr. R.B. (Robert-Jan) Wille en dr. Kári Driscoll, Tanja Koning, Rinke Vreeke, Centrale Bibliotheek Utrecht en het Centraal Museum.

Schurende Dialogen

Bij Schurende Theaterdialogen werd geëxperimenteerd met participatieve theaterdialoogmethoden als manier van omgaan met controversie en polarisatie over de omstreden rol van wetenschap en kennis in maatschappelijke vraagstukken – in het bijzonder rond klimaat en biodiversiteit. Schurende Theaterdialogen is een samenwerking tussen wetenschapscommunicatie-onderzoekers van het Athena Instituut (VU Amsterdam), dialoog- en theatermaker Mens in de Maak (Frank Kupper), en wetenschapsmuseum Museum & Sterrenwacht Sonnenborgh, Naturalis Biodiversity Center, en Museon-Omniversum. Het project liep van maart 2024 t/m augustus 2025 en werd gefinancierd door de Nationale Wetenschapsagenda. We brachten burgers met conflicterende visies samen in de wetenschapsmuseum, om daar via theatervormen met elkaar in gesprek te gaan.

Een duurzame toekomst voor het sterrenkijken

Hoewel Sonnenborgh de afgelopen jaren sterk vernieuwde met onder meer een modern planetarium, nieuwe educatieve programma's en publieksactiviteiten, bleef de opzet van de kijkavonden vrijwel onveranderd. Daarom is onderzocht wat goed werkt en wat verbeterd kan worden. Hiervoor zijn enquêtes onder publieksbegeleiders, gesprekken met een klankbordgroep en diverse adviezen gebruikt.

Uit de enquête blijkt grote tevredenheid over de huidige kijkactiviteiten. Tegelijkertijd worden niet alle instrumenten optimaal gebruikt door complexe bediening, beperkte training en achterstallig onderhoud. Vooral de Stellina, de zonn spectrograaf en de Galakijker blijken lastig in gebruik. Ook vormen bomen, bewolking en lichthinder grote obstakels voor waarnemingen.

De aanbevelingen richten zich op zowel behoud als vernieuwing. Het zelf kijken door telescopen moet centraal blijven staan, maar moderne technologie kan helpen om instrumenten eenvoudiger te bedienen. Voorgesteld wordt om telescopen meer geautomatiseerd aan te sturen met gebruiksvriendelijke software en camera's. Ook kunnen restlichtversterkers en filters het mogelijk maken om vanuit de stad beter Deep Sky-objecten te bekijken.

Daarnaast zijn meer waarneemplekken gewenst, bijvoorbeeld op het waarneemdak en in de Noordertoren. Ook training van publieksbegeleiders krijgt meer aandacht. Een nieuwe werkgroep telescopen moet zorgen voor structureel onderhoud, beheer en innovatie.

Voor de korte termijn staan al concrete acties gepland, zoals boomonderhoud, nieuwe camera-apparatuur en verbeteringen aan de telescopen. Zo wil Sonnenborgh historie, moderne sterrenkunde en publieksbeleving beter combineren.

Nieuwe commissie telescopen

In 2025 is een nieuwe commissie ingesteld die zich richt op het onderhoud en beheer van de telescopen bij Sonnenborgh. Waar voorheen de technische dienst hiervoor werd ingezet sluiten nu ook publieksbegeleiders aan in deze werkgroep.

Post academisch leren op Sonnenborgh – een in huis programma voor professionals

Sonnenborgh is in 2024 gestart met verkennende gesprekken met de UU om voor professionals een post-academische leergang te ontwikkelen. De locatie Sonnenborgh en de nieuwe visie gericht op o.a. een gezonde planeet gekoppeld aan de academische kwaliteit van de UU kunnen op een aansprekende wijze bij elkaar komen. We werken in 2026 de plannen verder uit. Zo ontwikkelen we ook voor deze doelgroep uniek aanbod waarmee we onze positie als centrum en de relevantie van Sonnenborgh versterken.

ONTWIKKELING

Sonnenborgh op een kruispunt

Sonnenborgh – museum & sterrenwacht – staat in 2025 op een belangrijk kantelpunt. De organisatie ontwikkelt zich sterk: het museum trekt meer bezoekers en partners, krijgt brede waardering en verstevigt zijn positie als plek waar wetenschap, cultuur en maatschappelijke thema's samenkomen. Tegelijkertijd zorgen de bezuinigingen van de Universiteit Utrecht (UU) voor financiële druk. Daarom kiest Sonnenborgh bewust voor een “vlucht naar voren”: niet terugschalen, maar investeren in vernieuwing, efficiëntie en organisatiekracht om toekomstbestendig te blijven.

De aanpak richting 2028 bestaat uit verschillende stappen. Op korte termijn (2025–2026) worden entreprijzen aangepast, wordt zaterdagopenstelling ingevoerd en wordt het festival Down to Earth verder geoptimaliseerd. Daarnaast start een gericht fondsen- en sponsorplan om de financiële basis te verbreden.

In de middellange termijn (2027–2028) ligt de focus op verdere groei via publieks- en prijsmaatregelen, nieuwe educatieprogramma's en een sterkere merkidentiteit en digitale zichtbaarheid. Ook wordt ingezet op het vergroten van inkomsten uit fondsen en sponsoring.

Voor de langere termijn, vanaf 2028, werkt Sonnenborgh toe naar structurele subsidieafspraken met de gemeente en langdurige samenwerkingen met fondsen en sponsors. Daarnaast bestaat de mogelijkheid dat bijdragen vanuit de UU deels worden hersteld, afhankelijk van toekomstige politieke keuzes en ontwikkelingen rond landelijke onderwijsbezuinigingen.

Drie ontwikkeltrajecten

Om deze koers mogelijk te maken, investeert Sonnenborgh in drie belangrijke ontwikkeltrajecten in 2025–2026.

Het eerste traject richt zich op merkidentiteit en website: een nieuwe uitstraling en een vernieuwd online platform moeten zorgen voor meer zichtbaarheid, een sterker profiel en verdere publieksgroei.

Het tweede traject is het fondsen- en sponsorplan, gericht op meerjarige partnerschappen en een bredere financieringsbasis, zodat de afhankelijkheid van de UU afneemt.

Het derde traject betreft de modernisering van de bedrijfsvoering. Door verbetering van administratie, ICT en interne processen ontstaat een efficiëntere organisatie met betere stuurinformatie en minder organisatorische risico's.

Met deze aanpak bouwt Sonnenborgh stap voor stap aan een sterke, duurzame en toekomstgerichte organisatie.

Deze trajecten worden gemaakt door financiële bijdragen van onze Vrienden Stichting en het KF Heinfonds.

DOELSTELLINGEN TOT MEDIO 2027

Medio 2027 staat Sonnenborgh er organisatorisch, inhoudelijk en strategisch sterker voor. De organisatie werkt efficiënter dankzij vernieuwde systemen en heldere werkwijzen. Belangrijke kennis en werkzaamheden zijn beter vastgelegd, waardoor continuïteit is geborgd en overdracht naar toekomstige medewerkers eenvoudiger wordt.

Ook de positionering van Sonnenborgh is versterkt. Met een duidelijke merkidentiteit, een sterk communicatieplan en een heldere profilering weet het museum beter zichtbaar te zijn voor publiek, partners en financiers. Dit leidt niet alleen tot meer bezoekers, maar ook tot nieuwe samenwerkingen en kwalitatief sterkere partnerschappen.

Op het gebied van fondsenwerving en sponsoring is een concreet plan ontwikkeld. De eerste resultaten daarvan zijn zichtbaar in nieuwe budgetten voor projecten en activiteiten, waarmee Sonnenborgh minder afhankelijk wordt van één financieringsbron.

Daarnaast is het bastion vernieuwd. De ruimte beschikt over betere audiokwaliteit, moderne presentatiemogelijkheden en een vernieuwde

historische presentatie. Hierdoor ontstaan nieuwe kansen voor verhuur in een hoger segment en voor nieuwe programmaformats, zowel voor publiek als voor professionals.

De website van Sonnenborgh is volledig vernieuwd en vormt samen met nieuwe organisatiebrede publicaties een krachtig platform om de maatschappelijke en wetenschappelijke meerwaarde van Sonnenborgh zichtbaar te maken. Ook de interne wiki is vernieuwd en geïntegreerd in het nieuwe CMS en websysteem, waardoor kennisdeling en beheer efficiënter verlopen.

De tentoonstelling Op Aarde heeft inmiddels een educatieprogramma dat actief wordt aangeboden aan scholen. Tegelijkertijd is duidelijker uitgewerkt hoe een mogelijke tweede ontwikkelfase van het project eruit kan zien.

Met de Universiteit Utrecht is bovendien een nieuwe samenwerkingsstructuur opgesteld en besproken. De eerste gezamenlijke projecten zijn gestart, onder meer op het gebied van onderzoek, onderwijs en postacademisch leren. Daarmee wordt de relatie met de UU opnieuw inhoudelijk versterkt.

Ook voor de toekomst van sterrenkunde binnen Sonnenborgh zijn belangrijke stappen gezet. Een eerste conceptplan van de werkgroep is verder uitgewerkt en onderzocht op haalbaarheid, financieringsmogelijkheden en personele inzet. Dit vormt een belangrijke basis voor strategische keuzes na 2026.

Ten slotte heeft de afdeling educatie een helder plan ontwikkeld voor de vernieuwing van het bestaande aanbod. Daarbij is ook een planning opgesteld voor nieuwe programma's, waaronder specifiek aanbod voor VMBO-leerlingen.

ORGANISATIE

Sonnenborgh is een professionele vrijwilligersorganisatie, met intussen zo'n 110 vrijwilligers en een kleine, vaste staf van 5,2 fte. De vaste staf, het team, ondersteunt de vrijwilligersorganisatie en zorgt voor planning en organisatie van activiteiten, werven en begeleiden van vrijwilligers, roostering, ontwikkeling van (educatie)programma's, financieel beheer, verhuur, marketing en communicatie, onderhouden van contacten met externe partijen en ondersteuning van het bestuur.

De vrijwilligers hebben verschillende functies en terreinen waarop zij werkzaam zijn. Sonnenborgh heeft: publieksbegeleiders, baliemedewerkers, een Technische Dienst, huismeesters, mensen die helpen bij de sociale media, de tuin etc. Ook het bestuur en een aantal adviseurs kunnen tot de vrijwilligers gerekend worden. De omvang van de werkzaamheden van de vrijwilligers ligt rond de 6 fte.

Bestuur

Bestuur Sonnenborgh kent een stichtingsvorm onder leiding van een bestuur, die de uitvoerende en voorbereidende taken en het beheer heeft gemandateerd aan een directeur - met uitzondering van het aangaan van financiële verplichtingen boven de €15.000. Het bestuur vergaderde in 2024 zesmaal. De samenstelling van het bestuur wijzigde in 2025 niet.

Vrijwilligers

Loran Aelbers, Hans Averdijk, Rob van den Berg, Lise Berghuis, Felix Bettonvil, Michelle Binders, Margot van Blommenstein, Bo van den Bosch, Corry Boer, Marinka de Boer, Thijs Brabers, Rob Bronckers, Sjef Buil, Getske Buis, Frans Cornelis, Huub Corsius, Irene Das, Lukas Deknatel, Femke Dijkman, Juliard van Donkersgoed, Kelly Drabbels, Mat Drummen, Rens Elbertsen, Hans van 't Erve, Tjerk Feenstra, Sietse Felix, Nicole Franssen, Anneke Ganzevoort, Martien Geers, Daniël Goudena, Marleen Griesles, Julia de Groot, Gerard Hafkenscheid, Floor Hamer, Roel van Harten, Freek Heemels, Chris Heil, Siem Heisterkamp, Mara Helder, Wieke Hendriks, Eric van Hoof, Lynn Immel, Coen IJwema, Denise Jakoby, Hans de Jongh,

Sierk de Jongh, Jelmer Jonker, Roy Keeris, Christy, Kelderman, Jan Klaaskate, Anneloes Klaassen, Kasper Kop, Valerie Krah, Lina Kremer, Kees Kroon, Mathijs Kuiper, Geert Kuitenbrouwer, Jan Kuperus, Gertrude Laan, Piet Langerak, Simone Lingbeek, Ilja van der Marck, Edwin Mathlener, Irene Meekes, Maarten Mulder, Peter Nauta, Zeb Németh, Andrew Nijland, Gert-Jan Nooren, Marijke van Noort, Bas Nugteren, Dragana Okolic, Frits Oosting, Leon Oostrum, Rianne Plantenga, Sanne Reckman, Marc Reumerman, Daniëlle van Rhijn, Michiel Roemer, Gert-Jan Schurer, Nick Schutgens, Marc van der Sluys, Hennie Sohl, Ton Spaninks, Stan Spoor, Peter Swaanenvelt, Nasr-Eddine Tallih, Wim Timens, Philip Timmer, Casper Vedder, Janine van Veldhuizen, Jiri Verkijk, Roos Verbruggen, Kees Vergouwen, Mariet Verhelst, René Verjans, Bob Vermeent, Anja Vernooij, Otto Vervaart, Lisa Verwijmeren, Marianne Visser, Rob de Vries, Leonie Walta, Robert Wielinga, Gert Wilkens, Dick Wolschrijn, Meili Xia, Imsook Yoo, Marjolein Zwiep.

Staf (vaste personele bezetting)

Directie

Giovanni Stijnen (0,9 fte)

Bedrijfsvoering/zakelijke leiding/events

Natasja Peerdeman (0,9 fte)

Communicatie en marketing

Emma Vendel (0,7 fte)

Backoffice, vrijwilligers:

Sterre Bergevoet (0,8 fte)

Educatie en vrijwilligers

Laura van Waas: (0,8 fte)

Educatie en projecten

Fiona Karl (0,5 fte)

Finance

Jerry van der Weert (0,6 fte)

Bestuur Stichting Museum Sterrenwacht Sonnenborgh (onbezoldigd)

Gerard van der Steenhoven lid en voorzitter sinds 01-11-2024

Steef Klop - penningmeester per 6-7-2020

Danielle Kikken - secretaris per 16-09-2022

Rens Waters - lid per 18-7-2019

Nicoline Meijer - lid per 28-1-2019

Peter De Haan - lid per 20-9-2021

Lola Barends - lid trainee per 01-11-2024

Alle bestuursvergaderingen worden door de directeur bijgewoond

Bestuur Stichting Vrienden van Sonnenborgh

In 2024 bestond het bestuur van de Stichting Vrienden van Sonnenborgh uit:

Hans Mellink

Bas Nugteren

Jan van der Geest

Steef Klop

Voorzitter

Secretaris

Penningmeester

Lid vanuit bestuur
Sonnenborgh

In 2023 werden de statuten van de stichting vernieuwd en vereenvoudigd; op 20 februari 2024 zijn deze bij de notaris getekend. Ook werd een nieuw protocol opgesteld ten behoeve van het toekennen van aanvragen voor projectsteun door Sonnenborgh mede met het oog op de specifieke bepalingen van de drie fondsen die het grootste deel van het vermogen van de stichting uitmaken.

Raad van Advies

Maarten van Aalst - hoofddirecteur KNMI

Henk Kummeling - rector magnificus opgevolgd

door Wilco Hazeleger, Universiteit Utrecht

Michiel van den Broeke - directeur IMAU/UU

Sebastiaan de Vet - voorzitter KNVWS, opgevolgd door Lucas Ellerbroek

Frans Stravers - hoofd communicatie SRON

Hans Mellink - voorzitter Vriendenstichting

Emma Vendel

Sterre Bergevoet

Laura van Waas

Giovanni Stijnen

Jerry van der Weert

Natasja Peerdeman

Fiona Karl

DANK AAN PARTNERS

UTRECHT

Universiteit
Utrecht

kfhein
fonds

Koninklijk Nederlands
Meteorologisch Instituut
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

museum
vereniging

IMAU

Institute for Marine and
Atmospheric research Utrecht

Utrecht
Marketing

CULTUUR
SCHOOL
UTRECHT

NETWERK VAN
WETENSCHAPSMUSEA
EN SCIENCE CENTRA
www.vsc-netwerk.nl

PLANed.
Vereniging van Nederlandstalige Planetaria

MOTI

DutchCu|ture

BIJLAGE 1

FINANCIEEL OVERZICHT

Bedragen in €	Realisatie 2025	Begroting 2025	Realisatie 2024
BATEN			
Publieksopbrengsten			
[1] Inkomsten museumbezoek	126.877	134.000	92.994
[2] Inkomsten programmering en educatie	131.018	112.000	123.805
[3] Inkomsten museumwinkel en koffiecorner	13.695	16.000	17.441
[4] Inkomsten ontvangsten en zaalverhuur	93.954	92.000	91.576
	<u>365.543</u>	<u>354.000</u>	<u>325.815</u>
Bijdragen uit private middelen			
[5] Bijdragen vriendenstichting en particulieren	17.471		18.554
[6] Bijdragen bedrijven en instellingen	63.220	63.220	62.007
[7] Bijdragen private fondsen	16.730	-	-
	<u>97.421</u>	<u>63.220</u>	<u>80.561</u>
Subsidies			
[8] Structurele subsidie gemeente Utrecht	152.496	160.324	154.903
[9] Incidentele subsidies	-	-	-
	<u>152.496</u>	<u>160.324</u>	<u>154.903</u>
Totaal baten	<u>615.459</u>	<u>577.544</u>	<u>561.279</u>
LASTEN			
Beheerlasten			
[10] Huisvesting	113.215	109.600	91.808
[11] Afschrijvingen	7.317	5.000	5.016
[12] Organisatiekosten	53.490	54.700	54.482
[13] Personeelskosten	422.411	398.237	380.724
	<u>596.433</u>	<u>567.537</u>	<u>532.031</u>
Activiteitenlasten			
[14] Activiteitenlasten materieel	27.210	20.000	32.773
[15] Activiteitenlasten personeel	-	-	-
[16] Projectlasten	-	-	3.662
	<u>27.210</u>	<u>20.000</u>	<u>36.434</u>
Totaal lasten	<u>623.642</u>	<u>587.537</u>	<u>568.465</u>
Saldo uit normale bedrijfsvoering	<u>-8.183</u>	<u>-9.993</u>	<u>-7.186</u>
Bijzondere baten			
[17] Bijdragen uit coronasteunmaatregelen	-	-	-
[18] Bijdragen uit bestemmingsfonds businessplan	-	-	-
Exploitatieresultaat	<u>-8.183</u>	<u>-9.993</u>	<u>-7.186</u>
Resultaatbestemming			
[18] Bijdragen ihkv businessplan			
[19] Toevoeging resultaat aan bestemmingsfondsen	-2.021		
Toevoeging resultaat aan algemene reserve	-6.162		
	<u>-8.183</u>	<u>-</u>	<u>-</u>